

Projektas

SUDERINTA

**UTENOS RAJONO SAVIVALDYBĖS VISUOMENĖS SVEIKATOS STEBĖSENOS
2015 METŲ ATASKAITA**

2016

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. BENDROJI DALIS.....	4
PAGRINDINIŲ STEBĖSENOS RODIKLIŲ SAVIVALDYBĖJE ANALIZĖ IR INTERPRETAVIMAS („ŠVIESOFORAS“).....	5
2. SPECIALIOJI DALIS.....	10
ATRINKTŲ RODIKLIŲ DETALI ANALIZĖ IR INTERPRETAVIMAS.....	10
2.1. NUSIKALSTAMOS VEIKOS, SUSIJUSIOS SU DISPONAVIMU NARKOTINĖMIS MEDŽIAGOMIS IR JŲ KONTRABANDA (NUSIKALTIMAI).....	10
2.2. UTENOS RAJONO GYVENTOJŲ MIRTINGUMAS NUO CEREBROVASKULINIŲ LIGŲ.....	12
2.3. UTENOS RAJONO GYVENTOJŲ MIRTINGUMAS DĖL TRANSPORTO ĮVYKIŲ.....	17
IŠVADOS.....	20
REKOMENDACIJOS.....	21

ĮVADAS

Visuomenės sveikatos stebėsenos savivaldybėje tikslas – nuolat rinkti, tvarkyti, analizuoti ir interpretuoti visuomenės sveikatą charakterizuojančius rodiklius, kad remiantis išsamia informacija apie savivaldybės bendruomenės sveikatos būklę, sveikatos rizikos veiksnius, būtų galima planuoti ir įgyvendinti savivaldybės visuomenės sveikatos gerinimo priemones; taip pat vykdyti visuomenės sveikatos stebėsenos duomenų sklaidą bei tinkamai informuoti savivaldybės politikus, siekiant efektyvaus valstybinių (valstybės perduotų savivaldybėms) bei savarankiškųjų visuomenės sveikatos priežiūros funkcijų įgyvendinimo savivaldybės teritorijoje.

Ataskaitoje pateikiami ir aprašomi 2015 m. visuomenės sveikatos būklę atspindintys duomenys Utenos rajono savivaldybėje. Pateikiami rodikliai (iš Valstybės deleguotų savivaldybėms visuomenės sveikatos stebėsenos *pagrindinių rodiklių sąrašo projekto*) atspindi kaip įgyvendinami Lietuvos sveikatos programos (toliau – LSP) tikslai bei jų uždaviniai. LSP iškeltų tikslų ir uždavinių įgyvendinimo savivaldybėse stebėsenai parengtas baigtinis pagrindinių rodiklių sąrašas (toliau – PRS), kurį sudaro 51 unifikuotas rodiklis, geriausiai apibūdinantis LSP siekinius.

Akcentuojame, kad šioje ataskaitoje pateikiami iki tol neskaičiuoti ir neteikti rodikliai: savivaldybei pavaldžių stacionarines asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių asmens sveikatos priežiūros įstaigų pacientų pasitenkinimo lygis ir išvengiamas mirtingumas (proc.). Ataskaita parengta naudojant oficialius statistikos šaltinius ir Higienos instituto Sveikatos informacijos centro (HI SIC) parengtą leidinį „Visuomenės sveikatos būklė savivaldybėse 2015 m.“.

1. BENDROJI DALIS

PAGRINDINIŲ STEBĖSENOS RODIKLIŲ SAVIVALDYBĖJE ANALIZĖ IR INTERPRETAVIMAS („ŠVIESOFORAS“)

Pagrindinio rodiklių sąrašo analizė ir interpretavimas („šviesoforo“ kūrimas) atliekamas siekiant palyginti 2015 m. Utenos rajono savivaldybės rodiklius su Lietuvos vidurkiu. Vadovaujantis „šviesoforo“ principu, visos 60 Lietuvos savivaldybių suskirstytos į 3 grupes, eliminuojant 13 mažiausiai gyventojų (mažiau negu 20 000) turinčių savivaldybių: Neringos, Birštono, Rietavo, Pagėgių, Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Palangos, Širvintų r., Ignalinos r., Zarasų r., Skuodo r., Kupiškio r., Molėtų r.

- ✓ 10 savivaldybių, kuriose stebimas rodiklis atspindi geriausią situaciją, priskiriamos *savivaldybių su geriausiais rodikliais grupei* ir žymimos **žalia spalva**;
- ✓ 10 savivaldybių, kuriose stebimas rodiklis rodo prasčiausią situaciją, priskiriamos *savivaldybių su prasčiausiais rodikliais grupei* ir žymimos **raudona spalva**;
- ✓ Likusių 27 savivaldybių rodiklio reikšmės žymimos **geltona spalva**. Šių savivaldybių rodikliai interpretuojami kaip atitinkantys Lietuvos vidurkį, bet rodo patenkinamą situaciją savivaldybėje.

PRS analizės ir interpretavimo tikslas – įvertinti, kokia esama gyventojų sveikatos ir sveikatą lemiančių veiksnių situacija savivaldybėje, įvertinant Lietuvos sveikatos programos tikslų ir uždavinių įgyvendinimo kontekste, ir kokių intervencijų/priemonių reikia imtis, siekiant stiprinti savivaldybės gyventojų sveikatą ir mažinti sveikatos netolygumus.

Utenos rajono gyventojų visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaitoje analizuojamų rodiklių duomenys ir jų interpretavimas pateikiami 1 lentelėje „Utenos rajono savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos rodiklių profilis“.

Remiantis profilio rodikliais ir jų interpretavimo rezultatais („šviesoforas“ ir santykis), pasirinkome 3 pagrindinio rodiklių sąrašo reikšmes, kurių rodiklis ar pokyčio kryptis prasčiausia palyginti su kitomis savivaldybės profilio reikšmėmis (raudonos spalvos pagrindinių rodiklių sąrašo reikšmės). Sudarėme Utenos rajono probleminių visuomenės sveikatos sričių (temų) sąrašą ir atlikome atrinktų rodiklių detalesnę analizę ir vertinimą. Parengėme pasiūlymus.

Pirmame lentelės stulpelyje pateikiami PRS suskirstyti pagal Lietuvos sveikatos programoje numatomus įgyvendinti tikslus ir uždavinius. Antrajame stulpelyje pateikiama Utenos rajono savivaldybės rodiklio reikšmė, trečiajame – atitinkamo rodiklio Lietuvos vidurkio reikšmė, ketvirtajame – mažiausia reikšmė tarp visų savivaldybių, penktajame – didžiausia reikšmė tarp visų savivaldybių, šeštajame – savivaldybės rodiklio interpretavimas (reikšmės savivaldybėje santykis su Lietuvos vidurkio reikšme ir savivaldybės vietos tarpe visų savivaldybių pavaizdavimas pagal „šviesoforo“ principą).

1 lentelė. Utenos rajono savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos rodiklių profilis

Rodiklis	Savivaldybės rodiklis	Lietuvos rodiklis	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Santykis: savivaldybė/Lietuva
1	2	3	4	5	6
Strateginis tikslas – pasiekti, kad 2023 metais šalies gyventojai būtų sveikesni ir gyventų ilgiau, pagerētu gyventojų sveikata ir sumažētu sveikatos netolygumai					
Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė	75,04	74,51	69,12	81,96	1,01
Išvengiamas mirtingumas	30,67	34,40	27,58	47,01	0,89
1 tikslas. Sukurti saugesnę socialinę aplinką, mažinti sveikatos netolygumus ir socialinę atskirtį					
1.1. Sumažinti skurdo lygį ir nedarbą					
Mirtingumas dėl savižudybių (X60-X84) 100 000 gyventojų	47,33	30,84	13,97	113,81	1,53
Standartizuotas mirtingumas dėl savižudybių (X60-X84) 100 000 gyventojų	48,07	30,41	0,00	109,40	1,58
Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 gyventojų	47,52	60,23	26,98	172,28	0,79
Socialinės rizikos šeimų skaičius 1 000 gyventojų	3,96	3,36	0,00	9,23	1,18
Ilgalaikio nedarbo lygis	3,26	2,52	0,56	9,02	1,29
Gyventojų skaičiaus pokytis 1 000 gyventojų	-12,66	-11,26	4,41	-21,69	1,12
1.2. Sumažinti socialinę ekonominę gyventojų diferenciaciją šalies ir bendruomenių lygmeniu					
Mirtingumas dėl išorinių priežasčių rodiklis (V01-Y98) 100 000 gyventojų	144,49	110,43	71,15	254,72	1,31
Standartizuotas mirtingumo dėl išorinių priežasčių rodiklis (V01-Y98) 100 000 gyventojų	141,63	109,75	0,00	241,86	1,29
Mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą mokyklose, skaičius 1 000 gyventojų	190,34	219,53	72,79	496,44	0,87
Socialinės pašalpos gavėjų skaičius 1 000 gyventojų	28,92	38,11	8,14	93,19	0,76
Sergamumas tuberkulioze (A15-A19) 10 000 gyventojų	9,97	41,86	0,00	131,62	0,24
2 tikslas. Sukurti sveikatai palankią fizinę darbo ir gyvenamąją aplinką					
2.1. Kurti saugias darbo ir sveikas buitines sąlygas, didinti prekių ir paslaugų vartotojų saugumą					
Asmenų, žuvusių ar sunkiai sužalotų dėl nelaimingų atsitikimų darbe, skaičius 10 000 darbingo amžiaus gyventojų	1,58	1,02	0,00	5,93	1,55
Susižalojimo dėl nukritimo atvejų skaičius (W00-W19) 65+ m. amžiaus grupėje 10 000 gyventojų	149,95	138,97	26,04	283,20	1,08
Darbingo amžiaus asmenų, pirmą kartą pripažintų neįgaliais, skaičius 10 000 gyventojų	68,20	68,87	44,76	126,34	0,99

Sergamumas žarnyno infekcinėmis ligomis (A00-A08) 10 000 gyventojų	87,44	72,77	0,00	115,66	1,20
2.2. Kurti palankias sąlygas saugiai leisti laisvalaikį					
Mirtingumas dėl atsitiktinio paskendimo rodiklis (W65-W74) 100 000 gyventojų	4,98	5,03	0,00	68,96	0,99
Standartizuotas mirtingumo dėl atsitiktinio paskendimo rodiklis (W65-W74) 100 000 gyventojų	4,36	4,94	0,00	52,42	0,88
Mirtingumas dėl nukritimo rodiklis (W00-W19) 100 000 gyventojų	9,97	13,56	0,00	42,70	0,74
Standartizuotas mirtingumo dėl nukritimo rodiklis (W00-W19) 100 000 gyventojų	8,68	13,80	0,00	37,65	0,63
2.3. Mažinti avaringumą ir traumų kelių eismo įvykiuose skaičių					
Mirtingumas dėl transporto įvykių rodiklis (V00-V99) 100 000 gyventojų	19,93	10,57	0,00	35,64	1,89
Standartizuotas mirtingumo dėl transporto įvykių rodiklis (V00-V99) 100 000 gyventojų	21,68	10,47	0,00	40,54	2,07
Pėsčiųjų mirtingumas dėl transporto įvykių rodiklis (V00-V09) 100 000 gyventojų	7,47	3,86	0,00	22,99	1,94
Transporto įvykiuose patirtų traumų (V00-V99) skaičius 100 000 gyventojų	102,14	65,68	28,4	151,9	1,56
2.4. Mažinti oro, vandens ir dirvožemio užterštumą, triukšmą					
Į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių išmestų teršalų kiekis, tenkantis 1 kv. km.	467	1010	40	33395	0,46
Viešai tiekiamo geriamojo vandens prieinamumas vartotojams, proc.	80,50	nėra	27,10	100,00	nėra
Nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumas vartotojams, proc.	70,60	nėra	20,10	100,00	nėra
3 tikslas. Formuoti sveiką gyvenseną ir jos kultūrą					
3.1. Sumažinti alkoholinių gėrimų, tabako vartojimą, neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą ir prieinamumą					
Mirtingumas dėl priežasčių, susijusių su narkotikų vartojimu, rodiklis 100 000 gyventojų	2,49	5,13	0,00	19,99	0,49
Standartizuotas mirtingumo dėl priežasčių, susijusių su narkotikų vartojimu, rodiklis 100 000 gyventojų	2,52	5,22	0,00	26,08	0,48
Mirtingumas dėl priežasčių, susijusių su alkoholio vartojimu, rodiklis 100 000 gyventojų	29,90	25,20	0,00	67,89	1,19
Standartizuotas mirtingumo dėl priežasčių, susijusių su alkoholio vartojimu, rodiklis 100 000 gyventojų	27,56	24,87	0,00	64,26	1,11
Nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (nusikaltimai) 100 000 gyventojų	269,06	65,65	0,00	269,06	4,10
Gyventojų skaičius, tenkantis vienai licencijai verstis mažmenine prekyba tabako gaminiiais	164,51	173,48	31,81	312,68	0,95
Gyventojų skaičius, tenkantis vienai licencijai verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais	147,57	149,70	17,15	270,43	0,99
3.2. Skatinti sveikos mitybos įpročius					
Kūdikių, išimtinai žindytų iki 6 mėn. amžiaus, dalis (proc.)	20,66	32,03	9,68	100,00	0,65
4 tikslas. Užtikrinti kokybišką ir efektyvią sveikatos priežiūrą, orientuotą į gyventojų poreikius					
4.1. Užtikrinti sveikatos sistemos tvarumą ir kokybę, plėtojant sveikatos technologijas, kurių efektyvumas pagrįstas mokslo įrodymais					
Išvengiamų hospitalizacijų skaičius 1 000 gyventojų	42,45	33,62	20,91	70,51	1,26
Išvengiamų hospitalizacijų dėl diabeto ir jo komplikacijų skaičius 1 000 gyventojų	5,38	6,94	5,10	14,00	0,78
4.2. Plėtoti sveikatos infrastruktūrą ir gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, saugą, prieinamumą ir į pacientą orientuotą sveikatos priežiūrą					

Slaugytojų, tenkančių vienam gydytojui, skaičius	2,95	2,14	1,00	8,00	1,38
Šeimos medicinos paslaugas teikiančių gydytojų skaičius 10 000 gyventojų	5,98	7,10	2,83	11,18	0,84
Apsilankymų pas gydytojus skaičius, tenkantis vienam gyventojui	7,36	8,34	5,97	10,80	0,88
Savivaldybei pavaldžių stacionarines asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių asmens sveikatos priežiūros įstaigų pacientų pasitenkinimo lygis	18,12	18,77	17,39	20,00	0,97
Sergamumas daugeliui vaistų atsparia tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyv.	2,49	3,68	0,00	23,36	0,68
Sergamumas ŽIV ir lytiškai plintančiomis ligomis B20-B22, B23 (B23.0-B23.2, B23.8), B24, Z21, A50 (A50.0-A50.7, A50.9), A51-A53, A54 (A54.0-A54.6, A54.8, A54.9), A56 (A56.0-A56.4, A56.8) 10 000 gyventojų	0,25	3,59	0,00	9,02	0,07
4.3. Pagerinti motinos ir vaiko sveikatą					
Kūdikių (vaikų iki 1m. amžiaus) mirtingumas 1 000 gyvų gimusių kūdikių	0,00	4,19	0,00	14,85	0,00
2 metų amžiaus vaikų MMR (tymų, epideminio parotito, raudonukės vakcina, 1 dozė) skiepijimo apimtys	90,73	94,15	87,18	100,00	0,96
1 metų amžiaus vaikų DTP3 (difterijos, stabligės, kokliušo), poliomielito ir B tipo Haemophilus influenzae infekcijos vakcinų skiepijimo apimtys (3 dozės), proc.	95,65	93,48	81,58	100,00	1,02
Tikslinės populiacijos (6-14 m.) dalis, dalyvavusi vaikų krūminių dantų dengimo silantinėmis medžiagomis programoje, proc.	36,52	19,98	2,51	64,85	1,83
Mokinių dantų ėduonies intensyvumo indeksas	4,50	3,44	1,08	8,31	1,31
Paauglių (15–17 m.) gimdymų skaičius 1000 gyv.	4,65	5,85	0,00	17,27	0,79
4.4. Stiprinti lėtinių neinfekcinių ligų prevenciją ir kontrolę					
Mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų rodiklis (I00-I99) 100 000 gyventojų	901,84	811,97	372,94	1485,01	1,11
Standartizuotas mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų rodiklis (I00-I99) 100 000 gyventojų	785,53	831,46	486,59	1160,48	0,94
Mirtingumo nuo piktybinių navikų rodiklis (C00-C96) 100 000 gyv.	286,50	287,38	205,10	411,89	1,00
Standartizuotas mirtingumo nuo piktybinių navikų rodiklis (C00-C96) 100 000 gyv.	257,11	287,93	176,06	376,58	0,89
Mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60-I69) 100 000 gyventojų	500,75	196,01	67,81	500,75	2,55
Standartizuotas mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60-I69) 100 000 gyventojų	436,25	202,52	72,55	436,25	2,15
Sergamumas II tipo cukriniu diabetu (E11) 10 000 gyventojų	19,70	42,60	19,70	93,10	0,46
Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi atrankinės mamografinės patikros dėl krūties vėžio finansavimo programoje 2014 – 2015 m.	46,17	48,40	17,28	73,55	0,95
Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi gimdos kaklelio piktybinių navikų prevencinių priemonių, apmokamų iš Privalomojo sveikatos draudimo biudžeto lėšų, finansavimo programoje 2013-2015 m.	44,81	50,24	27,64	70,01	0,89
Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos finansavimo programoje 2014-2015 m.	45,60	50,44	16,70	71,88	0,90
Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusi asmenų, priskirtinų širdies ir kraujagyslių ligų didelės rizikos grupei, atrankos ir prevencijos priemonių finansavimo programoje 2015 m.	38,02	37,42	10,01	54,13	1,02

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2015 m. Utenos rajone gyveno 40 454 žmonės, iš jų 46,22 proc. sudarė vyrai, 53,78 proc. – moterys. Lyginant su ankstesniais metais gyventojų skaičius sumažėjo (2014 m. – 41 008 gyventojų). Vaikai iki 17 m. amžiaus sudarė 14,99 proc. visų Utenos rajono gyventojų, vaisingo amžiaus (15-49 m.) moterys sudarė 21,65 proc., 18-44 m. amžiaus – 32,65 proc. gyventojų, 45-64 m. – 31,13 proc., 65 m. ir vyresnio amžiaus asmenys – 18,38 proc. Utenos rajono gyventojų.

Iš 1 lentelėje „Utenos rajono savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos rodiklių profilis“ pateiktų PRS rodiklių reikšmių matyti, kad:

1. Iš visų sveikatos rodiklių yra geresni (**žalioji zona**):

- mokinių skaičius, gaunančių nemokamą maitinimą mokyklose;
- socialinės pašalpos gavėjų skaičius;
- sergamumas tuberkulioze;
- išvengiamų hospitalizacijų dėl diabeto ir jo komplikacijų skaičius;
- sergamumas ŽIV ir lytiškai plintančiomis ligomis;
- tikslinės populiacijos (6-14 m.) dalis, dalyvavusi vaikų krūminių dantų dengimo silantinėmis medžiagomis programoje;
- sergamumas II tipo cukriniu diabetu.

2. Dalis rodiklių reikšmės patenka į prasčiausių savivaldybių kvintilių grupę (**raudonoji zona**):

- mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų;
- mirtingumas dėl transporto įvykių;
- standartizuotas mirtingumas dėl transporto įvykių;
- pėsčiųjų mirtingumo dėl transporto įvykių;
- nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (nusikaltimai);
- transporto įvykiuose patirtų traumų skaičius;
- sergamumas žarnyno infekcinėmis ligomis;
- išvengiamų hospitalizacijų skaičius ir kiti rodikliai.

3. Didžioji dalis Utenos rajono rodiklių reikšmių patenka į Lietuvos vidurkį atitinkančią kvintilių grupę (**geltonoji zona**), tačiau į juos taip pat reikėtų atkreipti dėmesį:

- vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė;
- išvengiamas mirtingumas;
- mirtingumas dėl savižudybių;
- standartizuotas mirtingumas dėl savižudybių;

- mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius;
- ilgalaikio nedarbo lygis;
- gyventojų skaičiaus pokytis ir kiti rodikliai.

Išsamesnei analizei, kaip prioritetinės sveikatos problemos, pasirinkti šie rodikliai:

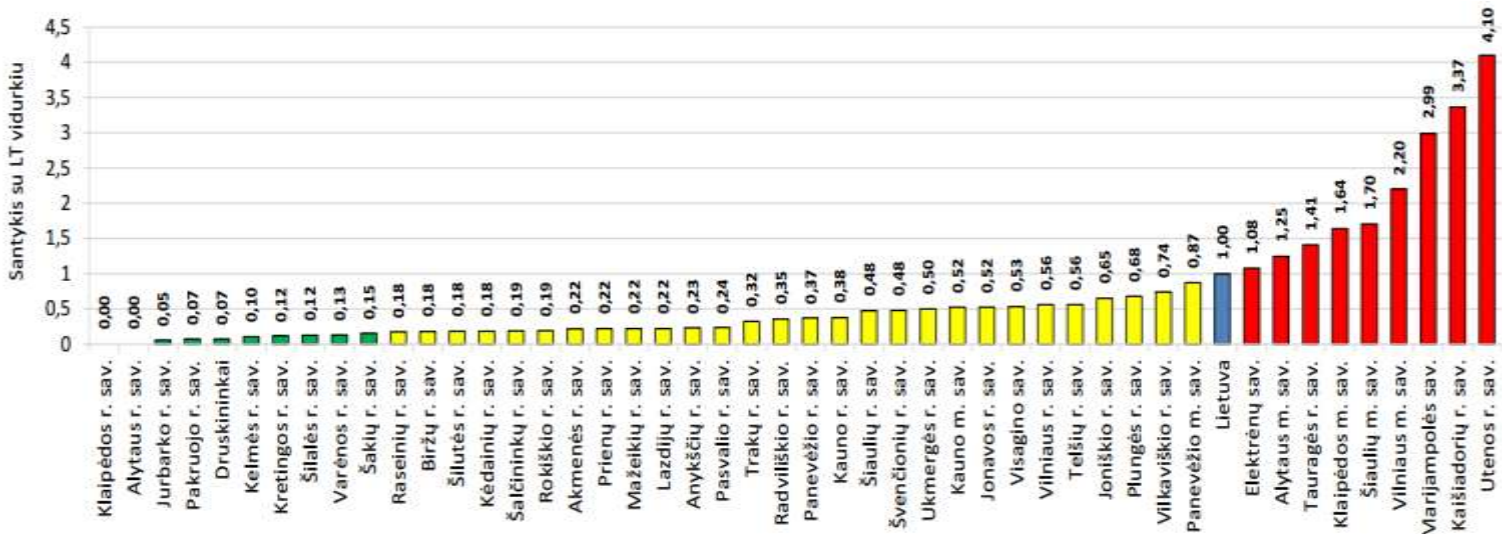
- Utenos rajono gyventojų nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (nusikaltimai) (detali analizė apims raudonosios zonos rodiklį: nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (nusikaltimai)).
- Utenos rajono gyventojų mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų (detali analizė apims raudonosios zonos rodiklius: mirtingumas/-standartizuotas mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų, mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų, mirtingumas nuo išeminės širdies ligos, sergamumas cerebrovaskulinėmis ligomis).
- Utenos rajono gyventojų mirtingumas dėl transporto įvykių (detali analizė apims raudonosios zonos rodiklį: mirtingumo dėl transporto įvykių rodiklis).

2. SPECIALIOJI DALIS ATRINKTŲ RODIKLIŲ DETALI ANALIZĖ IR INTERPRETAVIMAS

2.1. NUSIKALSTAMOS VEIKOS, SUSIJUSIOS SU DISPONAVIMU NARKOTINĖMIS MEDŽIAGOMIS IR JŲ KONTRABANDA (NUSIKALTIMAI)

Nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda analizė yra būtina įgyvendinant LSP tikslo „*Formuoti sveiką gyvenseną ir jos kultūrą*“ uždavinį „*Sumažinti alkoholinių gėrimų, tabako vartojimą, neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą ir prieinamumą*“, ieškant šios problemos priežasčių bei jos sprendimo būdų.

Nusikaltimas yra pavojinga ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse uždrausta veika, už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė. Lietuvoje 2015 m. nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda iš viso buvo 1907 (65,7/100 000 gyv.), Utenos r. – 108 (269,1/100 000 gyv.) ir tai viršijo 4 kartus Lietuvos vidurkio rodiklį (žr. 1 pav.). Birštono, Klaipėdos r. Alytaus r., Kazlų Rūdos, Zarasų r. savivaldybėse šios rūšies nusikalstamos veikos nebuvo užfiksuota.

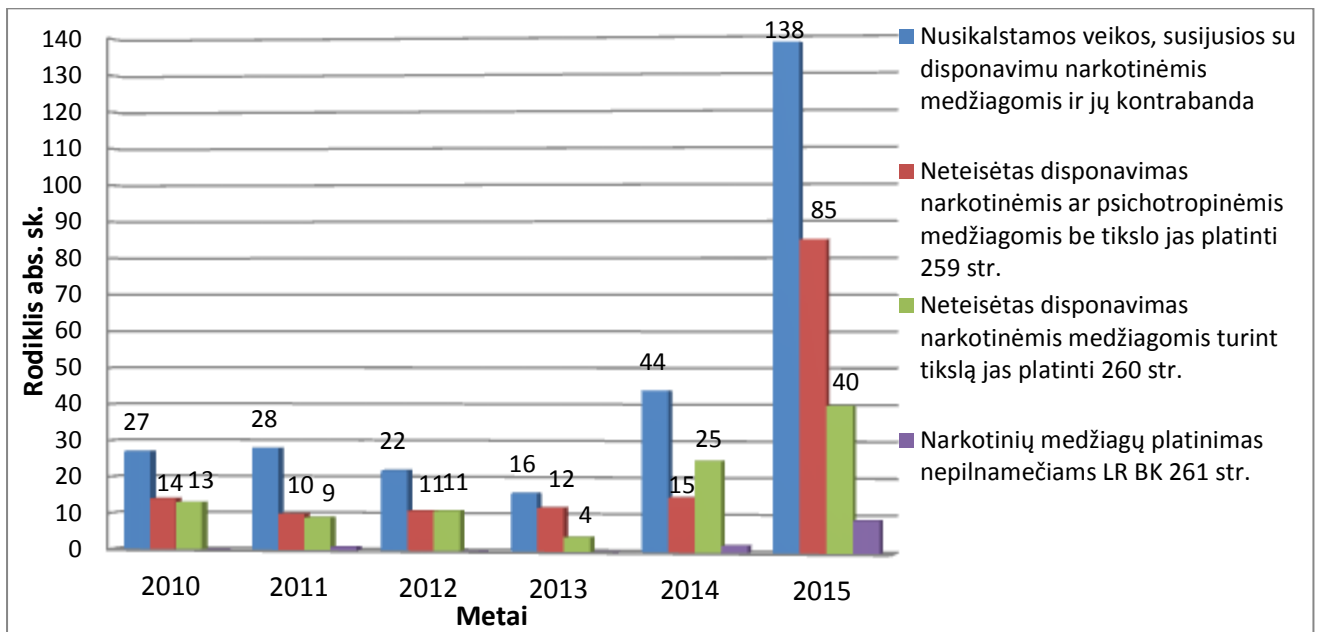

1 pav. Nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (nusikaltimai) 100 000 gyv. Lietuvos savivaldybėse 2015 metais

Šaltinis: HISIC.

Utenos r. nusikalstamų veikų susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda nuo 2010 metų daugėja (žr. 2 pav.). Remiantis Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato Kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo tyrimo skyriaus informacija, 2015 m. duomenys ženkliai didesni, lyginant su 2010-2014 m. laikotarpiu, nes vyko

kriminalinės policijos reforma, išgryninant funkcijas ir įsteigiant specializuotus padalinius Utenoje, kurie tyrė nusikaltimus visoje Utenos apskrityje.

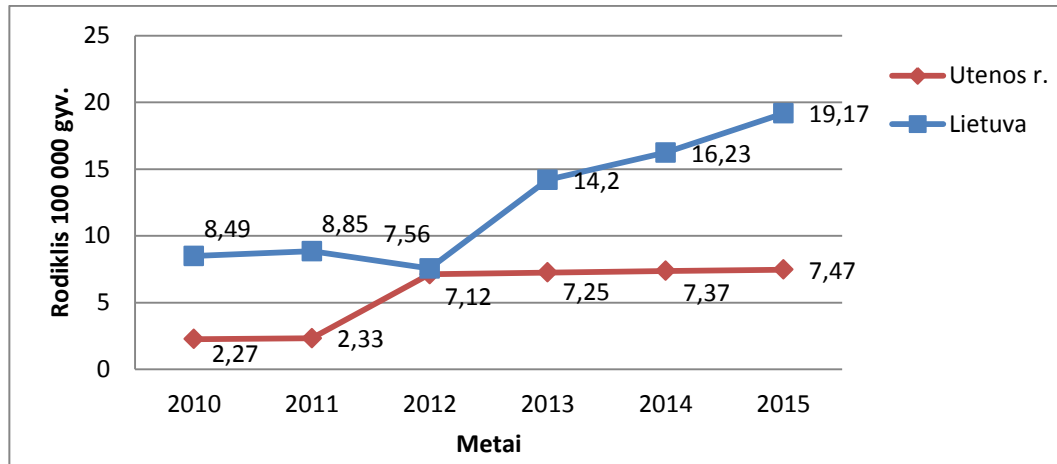
2 pav. Nusikalstamos veikos ir neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti Utenos r. 2010-2015 metais

Šaltinis: Utenos AVPK KP ONTS.

2010-2015 m. nusikalstamas veikas padariusių asmenų amžius buvo 16-59 m. Medžiagos – kanapės, amfetaminas, metamfetaminas, ecstasy (MDMA), heroinas, aguonos ir jų dalių koncentratas.

Nusikalstamų veikų susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis augimą lemia paklausa, augantis vartojančių asmenų skaičius. Taip pat sparčiai auga nepilnamečių asmenų, pradedančių vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, skaičius. Labai sparčiai plinta narkotinių cheminių medžiagų siuntimas iš Jungtinės Karalystės per internetines parduotuves. Apibendrinant galima teigti, kad augimą lemia ir lengvas narkotinių medžiagų prieinamumas, jų galima įsigyti kitose valstybėse.

Lengvas narkotinių medžiagų prieinamumas ir vartojimas skatina elgesio sutrikimus ir sergamumą psichikos ligomis. Utenos r. ir Lietuvoje pastebimas šio sergamumo didėjimas (žr. 3 pav.).

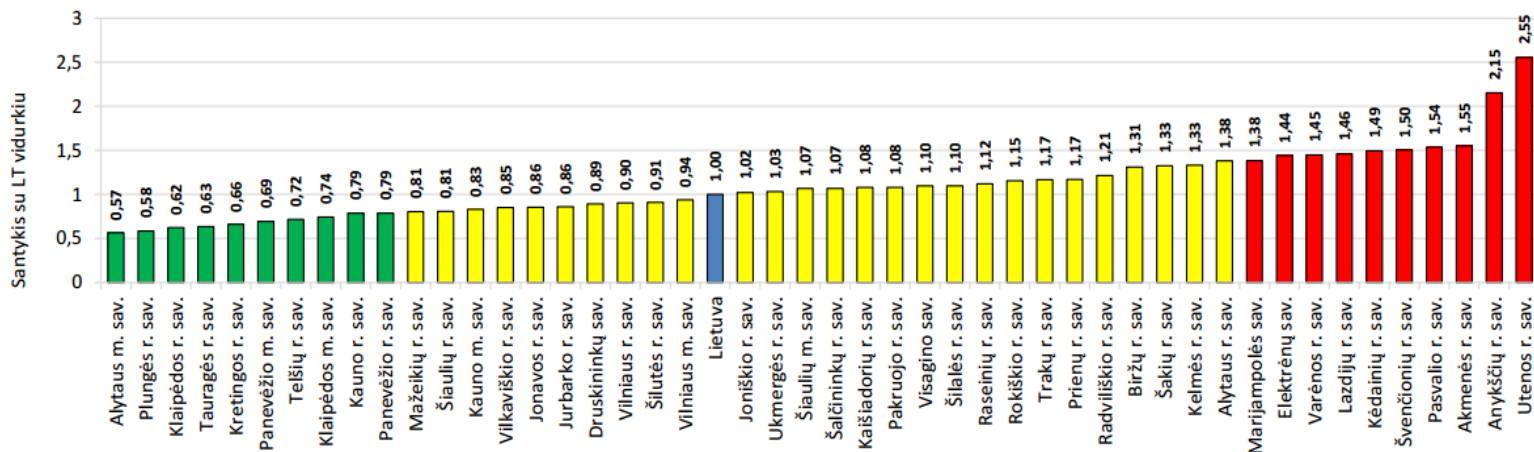
3 pav. Sergamumas psichikos ir elgesio sutrikimais vartojant psichoaktyvias medžiagas (F11-F19) 100 000 gyv. 2010-2015 metais

Šaltinis: HISIC.

2.2. UTENOS RAJONO GYVENTOJŲ MIRTINGUMAS/STANDARTIZUOTAS MIRTINGUMAS NUO CEREBROVASKULINIŲ LIGŲ

Aukšto mirtingumo rodiklio dėl cerebrovaskulinių ligų analizė yra būtina įgyvendinant LSP tikslo „Užtikrinti kokybiškesnę ir efektyvesnę sveikatos priežiūrą, orientuotą į gyventojų poreikius“ uždavinį „Stiprinti lėtinių neinfekcinių ligų prevenciją ir kontrolę“ ieškant šios problemos priežasčių bei jos sprendimo būdų.

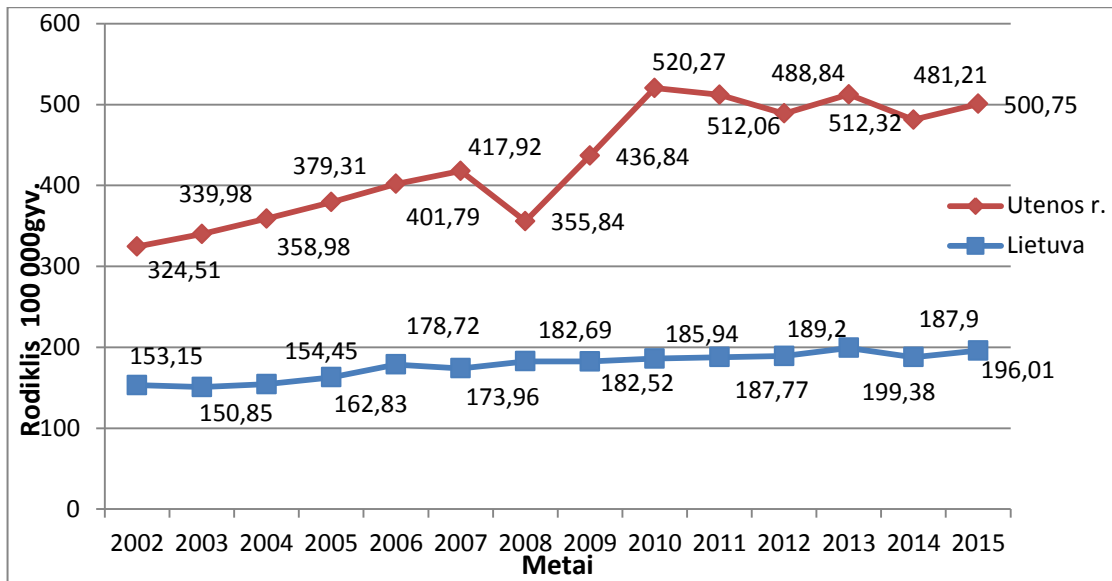
2015 m. Lietuvoje nuo cerebrovaskulinių ligų, kurioms priklauso smegenų infarktas, intracerebrinis kraujavimas, smegenų arterijų užsikimšimas ir kt. ligos, mirė 5 694 žmonės (mirtingumo rodiklis – 196,01/100 000 gyv.). Didžiausias (500,75/100 000 gyv.) mirtingumo rodiklis buvo Utenos r. savivaldybėje, kurios rodiklis buvo daugiau nei 2,5 karto didesnis nei Lietuvos vidurkis (žr. 4 pav.).

4 pav. Mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis (I60-I69) 100 000 gyv.

Šaltinis: HISIC.

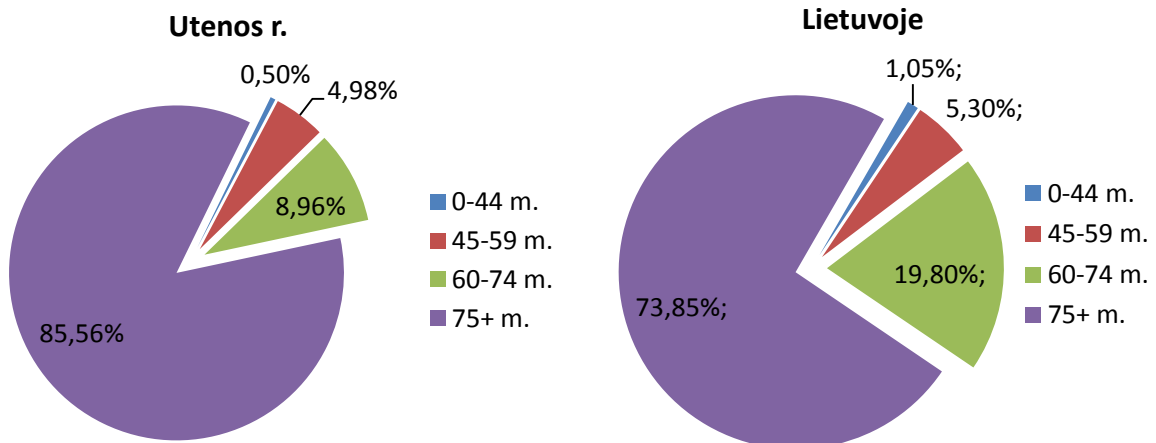
5 pav. matyti, kad nuo 2010 m. iki 2015 m. mirusiųjų skaičius Lietuvoje ir Utenos r. augo.

5 pav. Mirusiųjų nuo cerebrovaskulinių ligų (I60-I69) skaičius 100 000 gyv. Lietuvoje ir Utenos r. 2002-2015 metais

Šaltinis: HISIC.

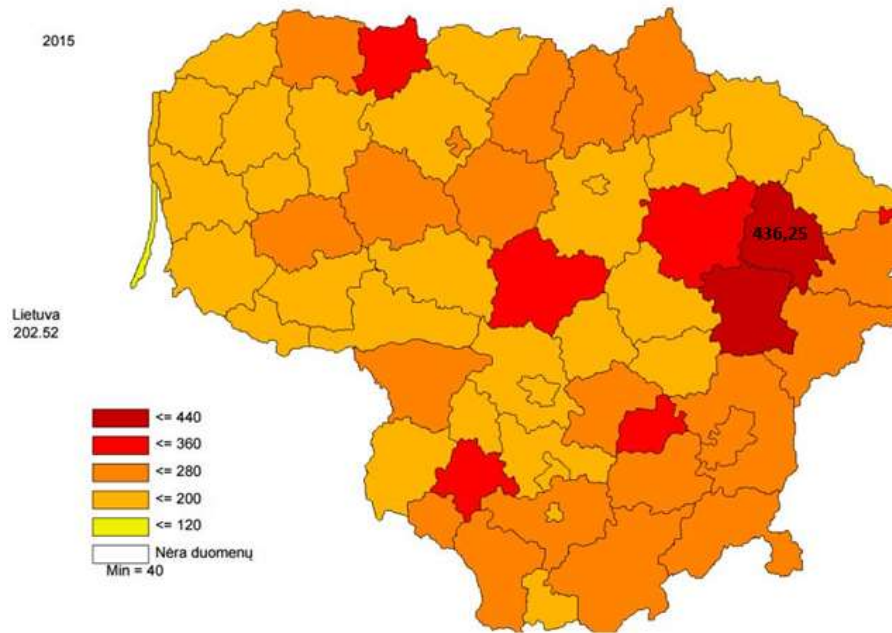
2015 m. Utenos r. nuo cerebrovaskulinių ligų mirė 201 asmuo. Didžioji dauguma (172 asmenys) vyresni nei 75 metų amžiaus (žr. 6 pav.).

6 pav. Mirusiųjų nuo cerebrovaskulinių ligų skaičius pagal amžiaus grupes Utenos r. ir Lietuvoje 2015 metais

Šaltinis: HISIC.

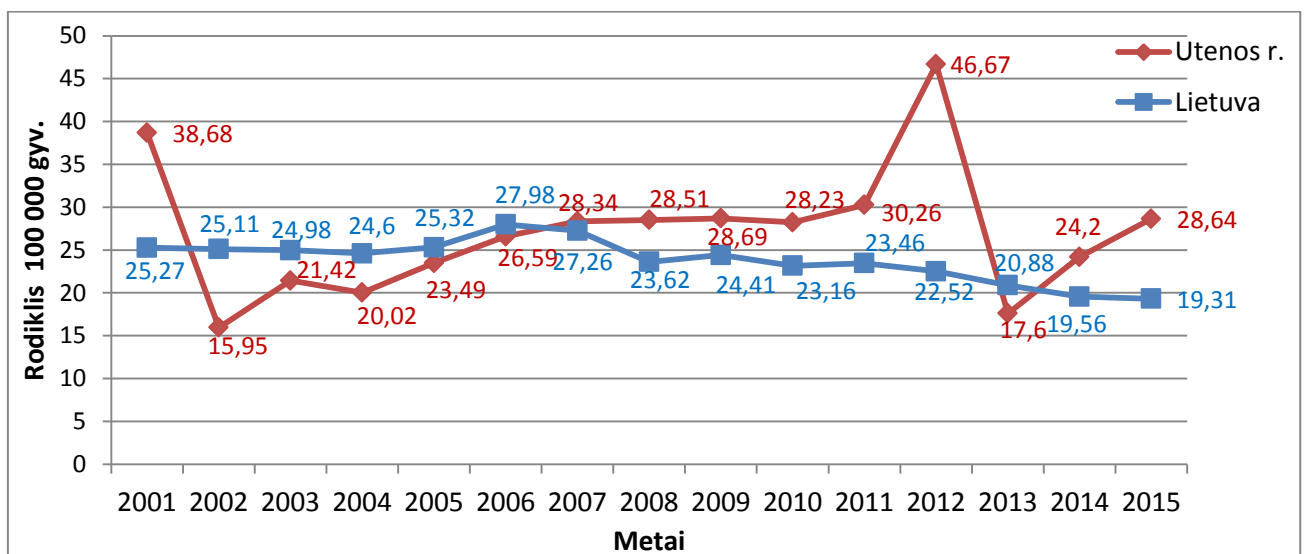
Iš žemiau esančio paveikslo (standartizuoto mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų Lietuvos savivaldybėse palyginimo žemėlapis) (žr. 7 pav.) galima matyti, kad šiuo rodikliu Utenos r. išsiskiria ne tik aplinkinių rajonų, bet ir visos Lietuvos kontekste – Utenos r. rodiklis buvo apie 2,5 karto didesnis nei Lietuvos vidurkis.

7 pav. Standartizuotas mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų (I60-I69) rodiklis 100 000 gyv. Lietuvos savivaldybėse 2015 metais

Šaltinis: HISIC.

Tačiau standartizuoto 0-64 m. amžiaus grupės gyventojų mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų (žr. 8 pav.) Utenos r. rodiklis 2013 m. buvo panašus kaip ir Lietuvos vidurkis, todėl Utenos r. nepateko į *Sveikatos netolygumų mažinimo Lietuvoje 2014-2023 m. veiksmų plano Sergamumo ir pirmalaikio mirtingumo nuo galvos smegenų kraujotakos ligų mažinimo srities tikslinę teritoriją*. Tačiau nuo 2015 m. šis rodiklis viršijo beveik 1,5 karto Lietuvos rodiklį.

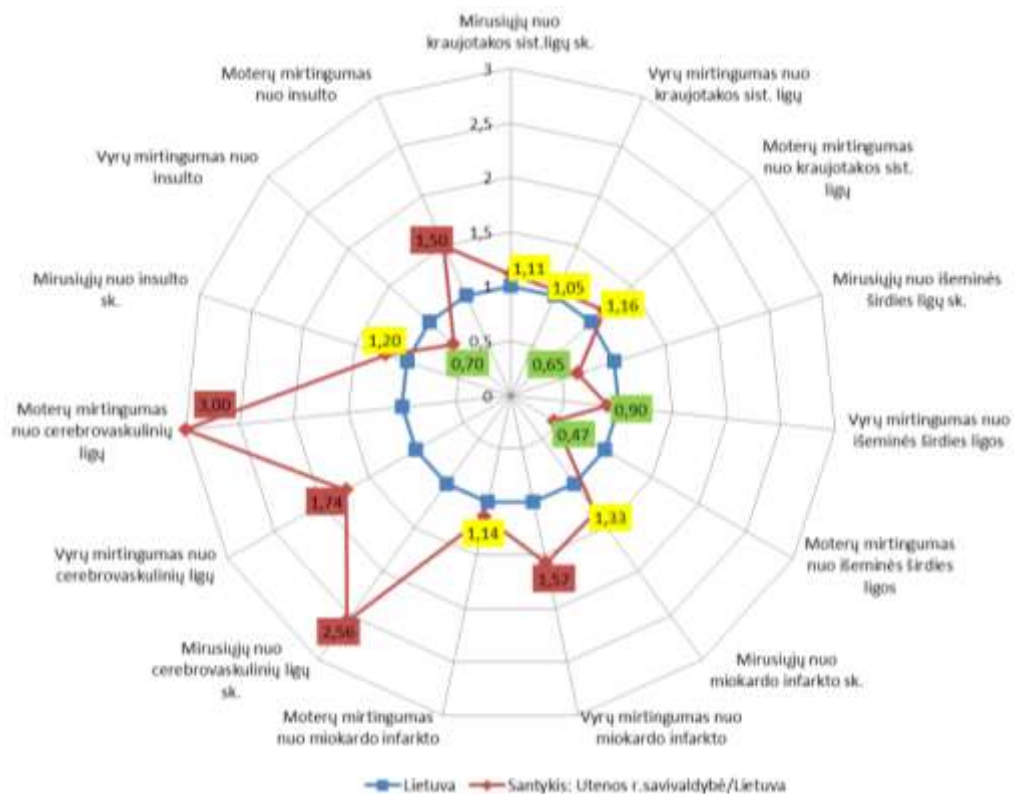

8 pav. Standartizuotas 0-64 m. amžiaus gyventojų mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų (I60-I69) 100 000 gyventojų 2001-2015 metais

Šaltinis: HISIC.

Siekiant detaliau išsiaiškinti galimas tokio didelio mirtingumo rodiklių priežastis, buvo atliktas detalizuoto mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų (skleidimas pagal ligų grupes) Utenos r. rodiklių palyginimas su Lietuvos vidurkiu ir šio santykio interpretavimas. Skaičiuojamas Utenos r. savivaldybės ir Lietuvos vidurkio santykis. Žalia spalva pavaizduotas mirtingumo rodiklis, kurio reikšmė yra mažesnė už Lietuvos vidurkį, raudona – kai reikšmė yra didesnė už Lietuvos vidurkį, o geltona - kai mirtingumo rodiklis atitinka Lietuvos vidurkį.

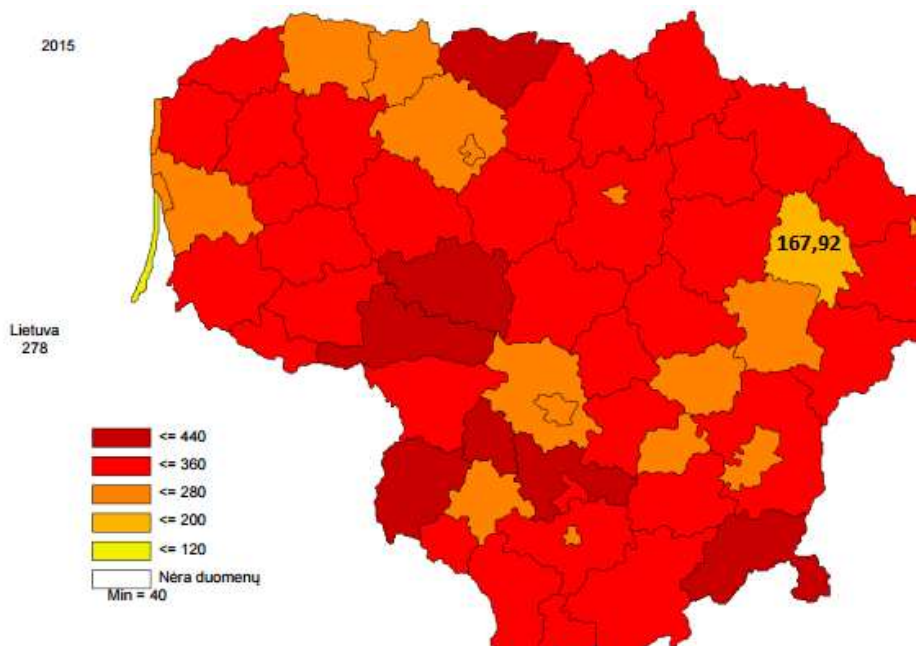
Iš žemiau pateikto paveikslo (žr. 9 pav.) galime matyti, kad smarkiai nuo Lietuvos vidurkio skiriasi ne tik mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų, bet ir mirtingumas nuo išeminės širdies ligos. Tik šiuo atveju mirtingumo nuo išeminės širdies ligos rodiklis yra pusantro karto mažesnis už Lietuvos vidurkį.

9 pav. Mirusiųjų nuo kraujotakos sistemos ligų (I00-I99) skaičiaus 100 000 gyv. Utenos r. palyginimas su Lietuvos vidurkiu (Lietuva=1) 2015 metais

Šaltinis: HISIC, SEC skaičiavimai.

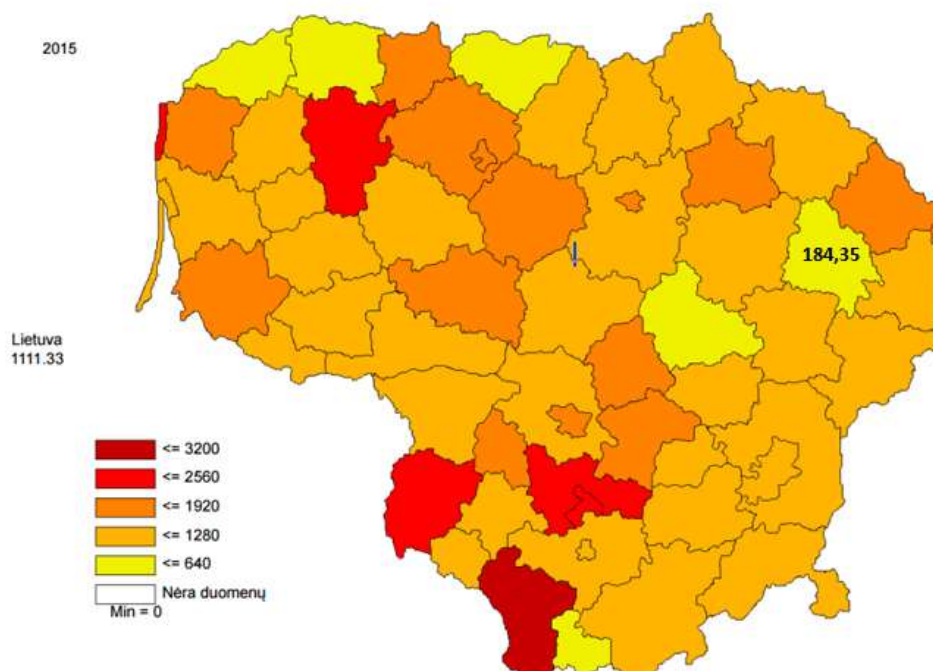
Panaši situacija ir mirtingumo dėl išeminės širdies ligos Lietuvos savivaldybėse palyginimo žemėlapyje. Kaip matyti iš žemiau pateikto paveikslo, mirtingumo rodikliai nuo išeminės širdies ligos Utenos r. skiriasi ne tik aplinkinių rajonų, bet ir visos Lietuvos kontekste (žr. 10 pav.).

10 pav. Standartizuotas mirtingumas nuo išeminės širdies ligos (I20-I25) 100 000 gyv. Lietuvos savivaldybėse 2015 metais

Šaltinis: HISIC.

Sergamumas cerebrovaskulinėmis ligomis yra mažiausias ir skiriasi ne tik aplinkinių rajonų, bet ir visos Lietuvos kontekste (žr. 11 pav.), tad viena iš galimų išvadų, kad mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklis yra statistiškai nepatikimas.

11 pav. Sergamumas cerebrovaskulinėmis ligomis (I60-I69) 100 000 gyv. Lietuvos savivaldybėse 2015 metais

Šaltinis: HISIC.

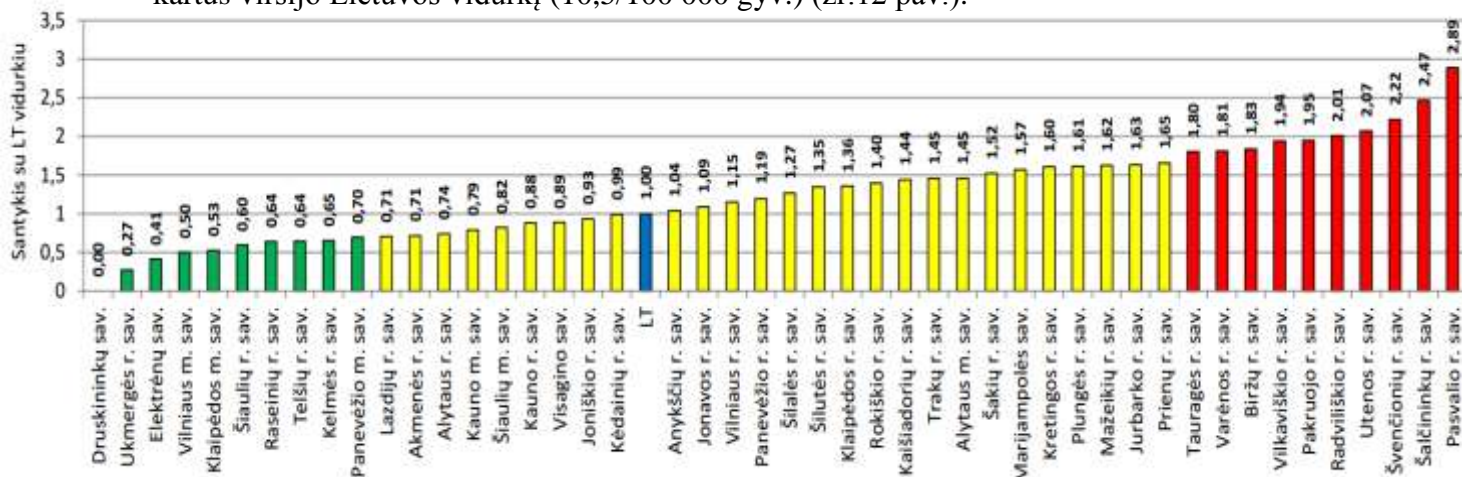
Utenos r. gyventojai aktyviai dalyvauja širdies ir kraujagyslių ligų didelės rizikos grupės prevencijos programoje ir nežymiai viršija Lietuvos vidurkio rodiklį (Utenos r. dalyvavo 38,02 proc., Lietuvoje – 37,42 proc.). Širdies ir kraujagyslių ligų didelės rizikos grupės prevencinė programa yra skirta vyrams nuo 40 iki 55 metų ir moterims nuo 50 iki 65 metų. Šio amžiaus asmenims kartą per metus šeimos gydytojas nustato rizikos veiksnius ir, jei reikia, sudaro individualų širdies ir kraujagyslių ligų prevencijos planą.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant sumažinti mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklius, būtina atlikti detalią visų ligų pogrupių kraujotakos sistemos ligų grupėje analizę, įvertinti statistinių duomenų patikimumą. Tik tiksliai ir objektyviai identifikavus mirties priežastis galima rekomenduoti priemones sveikatos problemoms spręsti.

2.3. UTENOS RAJONO GYVENTOJŲ MIRTINGUMAS DĖL TRANSPORTO ĮVYKIŲ

Aukšto mirtingumo rodiklio dėl transporto įvykių analizė yra būtina įgyvendinant LSP tikslo „Sukurti sveikatai palankią fizinę darbo ir gyvenamąją aplinką“ uždavinį „Mažinti avaringumą ir traumų kelių eismo įvykiuose skaičių“, ieškant šios problemos priežasčių bei jos sprendimo būdų.

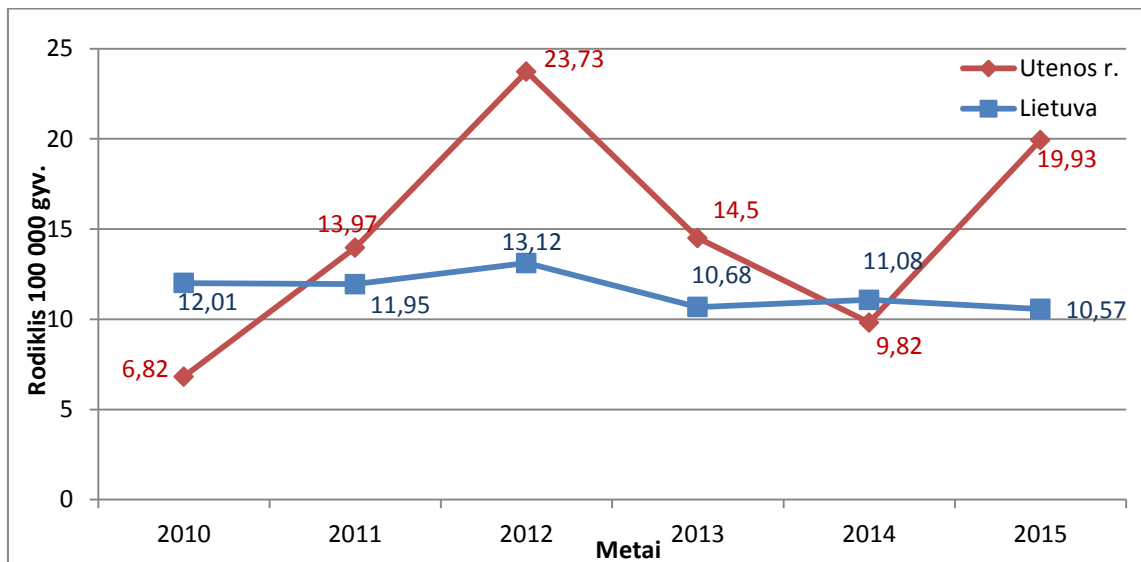
Lietuvoje didelis dėmesys kreipiamas avaringumo mažinimui keliuose, tačiau 2015 m. Lietuvoje dėl transporto įvykių (V00-V99) žuvo 307 gyventojai. Galima pasidžiaugti tik tuo, kad tai yra 18 mirčių mažiau nei 2014 m. Visų šių mirčių buvo galima išvengti. Daugiausiai mirčių transporto įvykiuose patyrė Vilniaus m. (27 mirtys) bei Kauno m. (25 mirtys) savivaldybių gyventojai. Nors Utenos r. užfiksuotos 8 mirtys, savivaldybės rodiklis (19,93/100 000 gyv.) 2 kartus viršijo Lietuvos vidurkį (10,5/100 000 gyv.) (žr.12 pav.).

12 pav. Mirtingumas dėl transporto įvykių (V00-V99) 100 000 gyv. savivaldybėse 2015 metais

Šaltinis: HISIC.

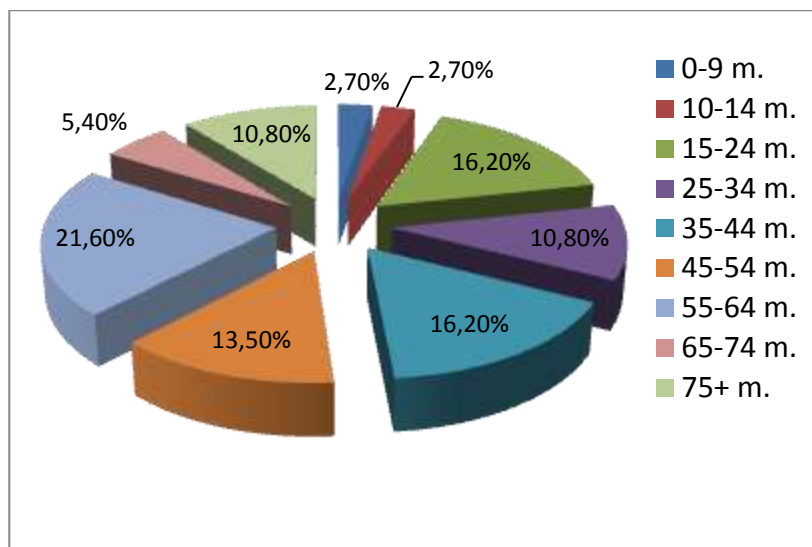
2015 m. Utenos r. eismo įvykiuose žuvo 8 gyventojai: 5 vyrai ir 3 moterys. Per 2010-2015 m. laikotarpį Utenos r. žuvo 37 gyventojai. Kaip matyti iš 13 pav. 2011-2013 m. bei 2015 m. Utenos r. mirusiųjų transporto įvykiuose skaičiumi lenkė Lietuvos rodiklį.

13 pav. Mirusiųjų transporto įvykiuose skaičius (V00-V99) 100 000 gyv. Utenos r. ir Lietuvoje 2010-2015 metais

Šaltinis: HISIC.

Per 2010-2015 m. laikotarpį mirė 25 vyrai ir 12 moterų, 24 miesto ir 13 kaimo gyventojų. Didžioji dalis mirusiųjų buvo 55-64 metų amžiaus gyventojai (žr. 14 pav.).

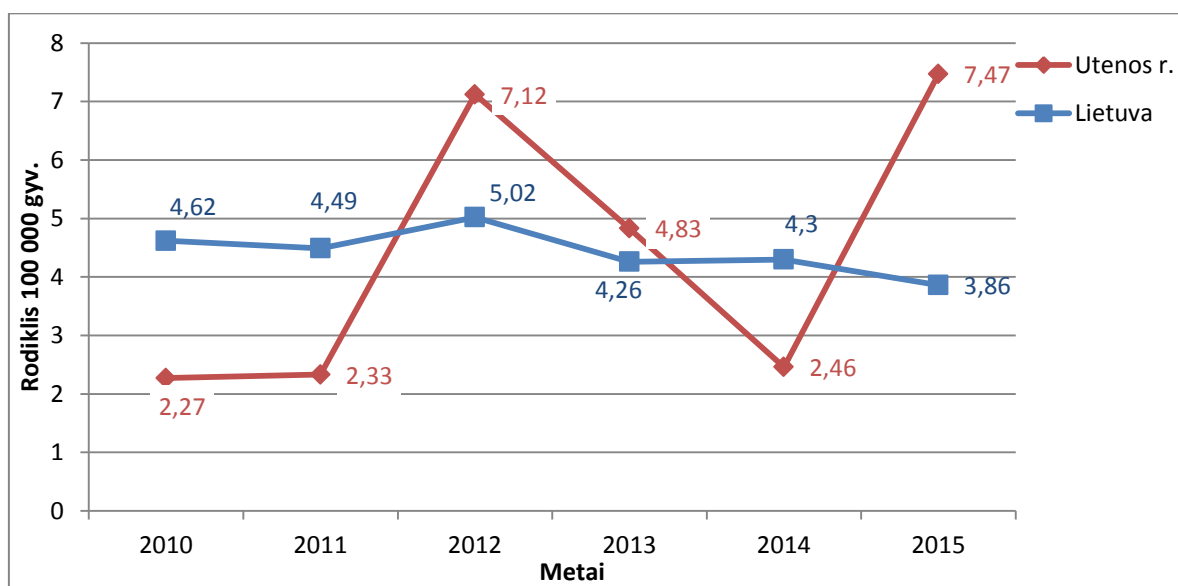

14 pav. Mirusiųjų skaičius proc. dėl eismo įvykių (V00-V99) pagal amžiaus grupes

Šaltinis: HISIC.

Lietuvoje 2015 m. žuvo 112 pėsčiųjų, Utenos r. – 3, nors skaičiai atrodo maži, tačiau lyginant situaciją su Lietuvos rodiklio santykiu, matome, kad Utenos r. rodiklis (7,47/100 000

gyv.) du kartus viršija Lietuvos rodiklį (3,86/100 000 gyv.). 15 pav. matyti, kad 2015 m. pėsčiųjų mirtingumas Utenos r. buvo didžiausias nuo 2010 metų, per šį laikotarpį žuvo 11 pėsčiųjų.

15 pav. Pėsčiųjų mirtingumas dėl transporto įvykių (V00-V09) 100 000 gyv. Utenos r. ir Lietuvoje 2010-2015 m.

Šaltinis: HISIC.

Didesnį mirtingumo skaičių gali lemti neatsakingas eismo dalyvių elgesys, vairuotojų vairavimo įgūdžių stoka, įvykiai dėl laukinių gyvūnų kaltės, blogo matomumo ir kt. aplinkybių. Taip pat reikėtų griežtesnės neblaivių eismo dalyvių kontrolės, nes Lietuvos kelių policijos tarnybos duomenimis Utenos r. per 2010-2015 m. laikotarpį iš 190 eismo įvykių 30 įvykių buvo sukelti dėl neblaivių eismo dalyvių kaltės.

IŠVADOS

- Utenos rajono rodiklių reikšmės lyginant su Lietuvos vidurkio rodikliais pasiskirsto taip: 13,8 proc. rodiklių patenka į geresnę kvintilių grupę (**žalioji zona**), 63,8 proc. patenka į Lietuvos vidurkį atitinkančią kvintilių grupę (**geltonoji zona**) ir 22,4 proc. patenka į prasčiausių savivaldybių kvintilių grupę (**raudonoji zona**), iš kurios atrinkti rodikliai detaliai analizei: nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis medžiagomis ir jų kontrabanda (nusikaltimai), mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų, mirtingumas dėl transporto įvykių.

- Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, augimui reikšmės turi paklausa, augantis vartojančių asmenų skaičius bei lengvas narkotinių medžiagų prieinamumas jų įsigyti kitose valstybėse. Taip pat sparčiai auga nepilnamečių asmenų pradedančių vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas skaičius. 2015 m. duomenys ženkliai didesni, lyginant su 2010-2014 m., nes Utenoje įsteigtas specializuotas padalinys, kuris savarankiškai tyrė ir apskaitė šiuos nusikaltimus.

- Utenos r. gyventojų mirtingumo nuo cerebrovaskulinių ligų rodiklio reikšmė patenka į prasčiausią savivaldybių kvintilių grupę (raudonąją zoną). Per 2010-2015 metų laikotarpį Utenos r. mirė 1264 asmenys. Didžioji dauguma vyresni nei 75 metų amžiaus.

- 2015 m. Utenos r. gyventojų mirtingumas dėl transporto įvykių rodiklis beveik du kartus viršijo Lietuvos rodiklį. Pėsčiųjų mirtingumas Utenos r. buvo didžiausias nuo 2010 m. Per 2010-2015 m. laikotarpį didžioji dalis mirusiųjų dėl transporto įvykių buvo miesto gyventojai, 55-64 m. amžiaus.

REKOMENDACIJOS

Stiprinti lėtinių neinfekcinių ligų prevenciją ir kontrolę

Siekiant mažinti Utenos r. gyventojų mirtingumą nuo kraujotakos sistemos ligų būtina:

- skatinti gyventojus aktyviau dalyvauti širdies ir kraujagyslių ligų rizikos grupės asmenų sveikatos stiprinimo programoje;
- didinti gyventojų informuotumą apie širdies ir kraujagyslių ligų didelės rizikos asmenų atrankos ir prevencinių priemonių programą;
- informuoti apie kraujotakos sistemos ligas, jų rizikos veiksnius bei profilaktikos priemones: reguliariai tikrintis kraujo spaudimą, cholesterolio kiekį kraujyje, palaikyti normalų kūno masės indeksą;
- organizuoti sveikatinimo renginius (seminarai, konferencijos, akcijos, mankštos, šiaurietiškojo ėjimo užsiėmimai ir kt.), skatinti rinktis sveikatai palankius maisto produktus (pažymėtus rakto skylutės simboliu, vaisius, daržoves ir t.t.), atsisakyti žalingų įpročių, išmokti valdyti stresą;
- gerinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą su asmens sveikatos priežiūros įstaigomis.

Mažinti avaringumą ir traumų bei mirtingumo kelių eismo įvykiuose skaičių

Siekiant mažinti gyventojų transporto įvykiuose patirtų traumų ir mirtingumo skaičių reikėtų:

- griežčiau kontroliuoti gyventojus, pažeidžiančius kelių eismo taisykles;
- stiprinti saugumo priemones;
- gyventojams organizuoti saugaus eismo renginius (akcijos (šviesos atšvaitų dalijimas pėstiesiems), informacijos sklaida, mokymai, socialinės reklamos);
- mokyti gyventojus kaip teikti pirmąją pagalbą.

Sumažinti alkoholinių gėrimų, tabako vartojimą, neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą ir prieinamumą

Siekiant sumažinti alkoholinių gėrimų, tabako vartojimą, neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą ir prieinamumą būtina:

- informuoti visuomenę, ypač jaunimą, apie psichoaktyviųjų medžiagų daromą žalą sveikatai ir aplinkai, norinčius atsisakyti žalingų įpročių nukreipti pas specialistus;
- vykdant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją, organizuoti šviečiamąją veiklą (akcijos, seminarai, konferencijos, paskaitos, informacijos sklaida), taip pat svarbu užtikrinti vaikų ir jaunimo užimtumą, aktyvų laisvalaikio praleidimą, skatinti tėvus daugiau laiko praleisti kartu su vaikais;

- užtikrinti, kad būtų laikomasi egzistuojančių psichoaktyviųjų medžiagų įsigijimą/laikymą ribojančių įstatymų;
- organizuojant renginius riboti/ neleisti prekiauti alkoholiniais gėrimais;
- mažinti išduodamų licencijų skaičių verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais ir alkoholiniais gėrimais;
- plėsti nerūkymo zonas Utenos rajone.

Siekiant užtikrinti kokybiškas ir prieinamas visuomenės sveikatos priežiūros paslaugas Utenos r. gyventojams būtinas glaudus tarpsektorinis, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, informacijos sklaida (spaudoje, internetinėse svetainėse, Facebook paskyroje ir kt.), įvairios sveikatinimo veiklos (akcijos, paskaitos, užsiėmimai), specialistų dalyvavimas kvalifikacijos tobulinimo renginiuose, atsakingas pačių gyventojų požiūris į sveikatą. Skatinti gyventojus aktyviai įsitraukti į sveikatą stiprinančios, gerinančios aplinkos kūrimą bendruomenėse.